

חרפת הרעבה

ישראל אחראית לפשע ההרעבה ברצועת עזה

אפריל 2024

בִּצְיֶלֶם
B'TSELEM
بتسيلم

צילום: מוחמד זענון, אקטויסטס

חרפת הרעבה

ישראל אחראית לפשע ההרעבה ברצועת עזה

אפריל 2024

בתחילת חודש אפריל 2024 [נהרגו](#) שבעה עובדים מארגון הסיוע World Central Kitchen בהפצצה ישראלית על משלחת של הארגון שהייתה בדרכה לחלוקת סיוע הומניטרי ברצועת עזה. בעקבות האירוע, הקפיא הארגון, שהיה גורם משמעותי ומרכזי במאמצים לחלוקת הסיוע ברצועה מאז תחילת הלחימה, את פעילותו באזור. כמה ארגונים נוספים [הודיעו](#) גם הם על הקפאת פעילותם ברצועה, מחשש לחיי עובדיהם. הרג עובדי הסיוע, ששישה מהם היו אזרחי מדינות זרות, גרר ביקורת חריפה כלפי ישראל מצד בכירים בקהילה הבינלאומית, ובראשם נשיא ארה"ב ג'ו ביידן. [בהצהרה מיוחדת](#) שפרסם, קבע ביידן שישראל לא עושה די כדי להימנע מפגיעה באזרחים ובעובדים המנסים להעביר סיוע הכרחי לאוכלוסייה הסובלת מרעב בעזה, וכי לא מדובר באירוע חד פעמי. כל זאת בא בהמשך [לצו הביניים](#) שהוציא בית הדין הבינלאומי לצדק בסוף ינואר והורה לישראל לאפשר הכנסת סיוע הומניטארי לרצועה.

בתגובה ללחץ הבינלאומי, גורמים רשמיים בישראל, לרבות דובר צה"ל ומפקדת תיאום פעולות הממשלה בשטחים, [התחייבו](#) לפעול לשיפור המצב ההומניטרי ברצועה, [פרסמו נתונים בנושא](#), ואף הצהירו על פתיחת מעבר ארז והגדלת מספר משאיות הסיוע שיורשו להיכנס לרצועת עזה. דובר צה"ל אף פרסם לתקשורת הזרה את ["התוכנית להרחבת הסיוע ההומניטרי עבור תושבי רצועת עזה"](#).

מוקדם לקבוע האם וכיצד ישפיע השינוי במדיניות הישראלית על המציאות בשטח. אולם כבר עכשיו ניתן לקבוע כי שינוי המדיניות הנוכחי הוא בגדר "מעט מדי ומאוחר מדי", ואף מעיד על אחריותה הראשית של ישראל למשבר ההומניטרי שהלך והחמיר מאז פרוץ המלחמה לפני כחצי שנה, עד שהגיע לכדי הקטסטרופה לה אנו עדים כעת. במשך חודשים [סירבה](#) ישראל לאפשר הכנסה של סיוע הומניטרי דרך המעברים היבשתיים שבשטחה, ובכך הגבילה את היקפי הסיוע שיכלו להיכנס לרצועה. גם [כאשר הסכימה ישראל](#), בעקבות לחץ בינלאומי, לאפשר הכנסת סיוע משטחה, היא עשתה זאת בקמצנות ובהיקף שרחוק מלענות על צרכי האוכלוסייה ואף [ניסתה להציג](#) תמונה שקרית כאילו לא קיים משבר חמור בהיקפי המזון הזמינים ברצועה. השינוי הנוכחי במדיניות אינו יכול לנקות את ישראל מאחריותה למשבר הרעב ברצועה, וספק אם בכוחן של ה"הקלות" עליהן הכריזה ישראל, שעוד מוקדם לנתח את השפעתן בשטח ככל שאכן מתקיימות, לענות על צרכיה הנוכחיים של האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה.

במסמך זה נסקור את תמונת המצב הנוכחית בכל הנוגע להיקפי משבר הרעב המתחולל ברצועת עזה ולהשלכותיו בטווח הקצר והארוך, את האופן שבו פועלת ישראל בנושא זה ואת המשמעויות המשפטיות של ההתנהלות הישראלית. הנתונים והדיווחים עליהם מסתמך מסמך זה הם אלה הזמינים נכון לשעת כתיבת מסמך זה. מכלול הדיווחים של גופים בינלאומיים על המתרחש ברצועת עזה והעדויות שנאספו על ידי תחקירני השטח של בצלם, מובילים אותנו למסקנה המצערת שישראל מבצעת ברצועת עזה, מזה חודשים, את פשע ההרעבה הקבוע במשפט הבינלאומי.

מצב הרעב ברצועת עזה בחודשים האחרונים

בסוף חודש מארס פורסם דו"ח IPC, יוזמה שבה מעורבים למעלה מ-15 ארגונים הומניטריים בינלאומיים בהובלת האו"ם, שקבע כי רצועת עזה עומדת על סף רעב (Famine), מצב המייצג את הדרגה החמישית והחמורה ביותר במדד הרעב של (IPC Integrated Food Security Phase Classification), כאשר מחצית מתושבי הרצועה סובלים מהיעדר קטטורופלי של ביטחון תזונתי. לפי [הסטנדרט הבינלאומי](#) המקובל, אזור מצוי במצב של "רעב" כאשר לפחות 20% ממשקי הבית בו עומדים בפני מחסור חמור במזון ולפחות 30% מהילדים בו סובלים מתת-תזונה חמורה.

לפי הדו"ח, בחודשים פברואר-מארס 2024, רצועת עזה כולה הייתה מצויה בדרגה 4 מתוך 5 במדד הרעב, כאשר בצפון הרצועה 55% ממשקי הבית, במרכז הרצועה 30% ממשקי הבית, ובדרומה 25% ממשקי הבית סבלו מהיעדר ביטחון תזונתי בדרגה 5, הגבוהה ביותר. עוד קובע הדו"ח כי בחודשים הבאים המצב ברצועת עזה צפוי להחמיר, וכי 70% ממשקי הבית בצפון הרצועה, 50% במרכזה ו-45% בדרומה צפויים לסבול מהיעדר ביטחון תזונתי ברמה קטטורופלית (דרגה 5).

נתונים והתראות דומים פורסמו בשבועות האחרונים גם על ידי [ארגון הבריאות העולמי USAID](#), [Human Rights Watch](#), [World Food Programme](#), [The Global Nutrition Cluster](#) ובינלאומיים נוספים. לפי [משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים \(OCHA\)](#) נכון לחודש מארס 2024, 2.2 מיליון בני אדם (כמעט 100%) מתושבי הרצועה סובלים מהיעדר ביטחון תזונתי בדרגה 3 ומעלה, 1.17 מיליון תושבים בדרגה 4 ומעלה, וכמעט חצי מיליון מהם סובלים מהיעדר ביטחון תזונתי בדרגה 5, הגבוהה ביותר.

"אין כאן אוכל או מים. בעצם אין כאן כלום. גם בשוק אי אפשר להשיג אוכל, לא קופסאות שימורים, לא קמח ולא אורז. אפילו שעורה כבר אין. לפעמים אנחנו מצליחים למצוא ח'וביזה בצידי הרחובות או בשדות ואנחנו מלקטים אותה. ואם אנחנו מצליחים למצוא קרטון או עצים כדי להבעיר מדורה אנחנו מבשלים אותה במים ואז אוכלים את זה יום-יומיים ולפחות מצליחים לישון יותר טוב בלילה.

בעבר אכלנו ח'וביזה אולי פעם בשנה ועכשיו היא כמעט מקור התזונה היחיד שלנו. בארבעת הימים האחרונים לא ישנו בכלל מרוב רעב כי פשוט לא אכלנו כלום. לא הצלחנו להשיג שום אוכל. אני כל הזמן עסוק רק בחיפוש אחרי אוכל, וזה מדיר שינה מעיני גם בלילה. כולם פה במחנה חיוורים מרוב רעב ובקושי מצליחים לעמוד על הרגליים".

ח'מיס אל-אערג', בן 52. מחנה העקורים אל-פאלוג'ה. [לעדות המלאה](#)

בתחילת אפריל, סמנת'ה פאואר, העומדת בראש (USAID U.S. Agency for International Development), [אף העריכה](#) כי בצפון הרצועה נחצה סף הרעב וכי סביר לשער שהתושבים באזור זה כבר סובלים מרעב של ממש.

הערכה זו נמסרה במסגרת [דיון של הוועדה לענייני חוץ](#) של הקונגרס האמריקאי (House Foreign Affairs Committee). זו הפעם הראשונה שגורם אמריקאי רשמי מצהיר על כך שמצב של רעב כבר החל בעזה, לאחר חודשים רבים של התראות מפני הידרדרות לרעב בדרגתו החמורה ביותר.

מדיווחיהם של גורמים רבים ניתן ללמוד כי השלכות הרעב כבר נותנות אותותיהן בשטח. צוותים רפואיים בינלאומיים שביקרו בבית החולים כמאל עדוואן (Kamal Adwan), המוסד היחיד בצפון הרצועה המתמקד ברפואת ילדים, מדווחים על קטסטרופה הומניטרית של ממש. מנכ"ל ארגון הבריאות העולמי [קבע](#) כי 10 ילדים מתו עקב רעב, בעודם מאושפזים בבית החולים. OCHA [דיווח](#) כי 32 בני אדם, מתוכם 28 ילדים, מתו מתת-תזונה או מהתייבשות מאז תחילת המלחמה ברצועת עזה. בנוסף, דווח כי בצפון הרצועה כ-16% מהילדים מתחת לגיל שנתיים סובלים מתת-תזונה חמורה, ובאזור רפיח עומד שיעורם על 5%. גם [ארגון הבריאות העולמי מסר](#) שבשל המחסור החמור במזון, בכל משקי הבית ברצועה "מדלגים" על ארוחות, והמבוגרים מצמצמים את צריכת המזון שלהם בכדי לאפשר לילדים לאכול. [בדו"ח המצב ההומניטרי](#) של קרן החירום הבין-לאומית של האו"ם לילדים (UNICEF) מצוין כי בשבוע שבין 29 בפברואר ועד 6 במרץ התקבלו בקו החם שהארגון מפעיל למעלה מאלף פניות שעסקו במחסור במזון או ברעב, בעיקר בצפון הרצועה.

"יזן נולד עם רפיון שרירים ועבר טיפולים בבתי חולים בעזה וגם בירושלים. בארבע השנים האחרונות הוא קיבל טיפולי פיזיותרפיה ושמרנו על תזונה מיוחדת בשבילו וזה אפשר לו חיים נורמליים [...] מאז שהתחילה המלחמה לא יכולנו להשיג ליזן את המזון שהוא צריך - לא ביצים, לא פירות, ולא ירקות. כמעט שלא היו המוצרים האלה ואת מה שהיה לא יכולנו להרשות לעצמנו. לא הגיע לשם הרבה סיוע, חילקו בעיקר קופסאות שימורים ודגנים וחוץ מזה היו לנו בעיקר לחם ותה. בצהריים היינו מכינים לו דייסת סולת ובגלל שאי אפשר היה להשיג גם חלב טרי השתמשנו באבקת חלב. לפעמים נסעתי עד לרפיח לחפש לו סולת וכשלא מצאתי קניתי לו חלווה. גם את התרופות שהוא קיבל לפני המלחמה לא יכולנו להשיג וגם טיפולי פיזיותרפיה הוא כמובן לא קיבל. לא היו שם מים או חשמל והיה מלוכלך. בגלל התזונה הלקויה, כל הילדים שלנו סבלו מקלקול קיבה.

יזן, ששקל 15 קילו לפני המלחמה, איבד משקל במהירות. לפני 35 יום החלטנו לעבור לרפיח בתקווה שפה נוכל למצוא לו תרופות ומזון בריא יותר וגם סביבה יותר נקייה [...] אבל גם ברפיח לא הצלחנו להשיג ליזן תרופות או אוכל מתאים והמצב שלו המשיך להידרדר. לקחתי אותו לבית החולים אבו יוסף א-נג'אר והרופאים שבדקו אותו אמרו שחייבים לאשפז אותו בגלל תת-תזונה וירידה חדה במשקל והייתה לו גם הצטברות ליחה בחזה.

הם נתנו לו תמיסות מזון לווריד וחיברו אותו למכשירי אינהלציה וחמצן. אבל המצב שלו המשיך להתדרדר. ב-2.3.24, הבאתי לו בגדים נקיים וכשהחלפנו לו בגדים הסתכלתי עליו והלב שלי כל-כך כאב. נשאר ממנו רק עור ועצמות. המשקל שלו ירד לחצי. ביום למחרת, בשעה 4:00 לפנות בוקר, אשתי התקשרה והודיעה לי שיזן נפטר. הלכתי מייד לבית החולים. חיבקתי אותו".

שריף אל-כפארנה, בן 31, מחנה עקורים ברפיח. [לעדות המלאה](#)

צוות חירום רפואי המורכב ממתנדבים ממספר ארגוני סיוע ברחבי העולם, [מדווח](#) על מטופלים שמתים מזיהומים לנוכח תת-תזונה חריפה. גורמי סיוע המגיעים לבתי חולים ברצועה [נתקלים](#) בצוותי רפואה מותשים ורעבים הזקוקים נואשות לאוכל ולמים. גם המטופלים בבתי החולים – חולים במחלות כרוניות דוגמת סרטן וסכרת, מחלימים מפציעות קשות, ניתוחים ואובדן גפיים בעקבות הלחימה, יולדות ותינוקות בני יומם – כולם סובלים מרעב המעכב ומגביל את אפשרותם להחלים או להתאושש.

יו"ר המועצה הלאומית לביטחון תזונתי בישראל, פרופ' רוני סטריאר, [התייחס](#) למצב התזונתי ברצועה, וכתב כי "קיימות עדויות מוצקות מארגונים בינלאומיים איתם אנו מקיימים יחסי עבודה שוטפים כגון הבנק העולמי, ארגון הבריאות העולמי, ארגון המזון העולמי ומוסדות שונים כגון ארגוני סיוע בינלאומיים, ארגוני סעד ועיתונות העולמית מרכזית, המעידות על אסון הומניטרי מרחיק לכת הכולל רעב קיצוני של האוכלוסייה המקומית".

השלכות הרעב על בריאות האוכלוסייה

תת-תזונה עלולה להגביר את פגיעותם של בני אדם, וביתר שאת ילדים ותינוקות, להידבקות במחלות וזיהומים, ואת הסכנה שימותו מהם.¹ היא מאריכה באופן משמעותי את משך ההחלמה ממחלות ופגיעות קיימות ומגבירה את הסיכוי להשפעות בריאותיות ארוכות טווח. כבר כעת נרשם בקרב ילדים עזתים שיעור גבוה של תמותה עקב שילוב של תת-תזונה עם מחלות קיימות אחרות.

"אנחנו תשע נפשות באוהל, בלי מים, בלי חשמל, בלי תרופות וכמעט בלי אוכל. החיים שלנו מרגישים כמו אסון. אנחנו גרים פה במדבר, בתנאים שלא ראויים למגורי אדם. קשה להשיג מים ראויים לשתייה ואפילו מים שיכולים לשמש לניקוי. אין שום אפשרות להתקלח וגם כביסה אנחנו לא עושים. קר לנו מאוד כי אין לנו בגדים חמים. הכול פה מלא חרקים – יתושים וזבובים ויש גם זוחלים. כולנו איבדנו הרבה מהמשקל ומרגישים כל הזמן חלשים ותשושים. אנחנו בקושי ישנים בלילה. הילדים שלנו סובלים מבעיות בריאות. לכינאן יש מחסור בסידן והוא אמור לקבל זריקה פעם בחודש. במהלך המלחמה הצלחתי להשיג את הזריקות רק פעמיים, כי הן עלות 30 שקל לחודש ואפילו את זה אנחנו לא יכולים לשלם. למוחמד יש צהבת ואין לזה תרופה, הוא צריך לשמור על תזונה בריאה אבל אין לנו אפשרות לספק לו את זה".

פאטמה בכר, בת 37, מחנה עקורים ברפיח. [לעדות המלאה](#)

מלבד ההשפעות ההרסניות קצרות המועד, יש לרעב גם השלכות רות גורל בטווח הארוך. לתת-תזונה ולתופעות הלוואי הנלוות לה השפעה מרחיקת לכת על התפתחותם הנירולוגית והקוגניטיבית התקינה של ילדים, בעיקר בתקופה שבין הלידה לגיל שנתיים. תינוקות הנולדים בתת-משקל וילדים הסובלים מתת-תזונה הם בעלי מנת משכל נמוכה יותר, וביצועיהם והישגיהם האקדמיים נמוכים יותר. לרעב גם תרומה משמעותית להגברת בעיות התנהגותיות ופסיכולוגיות בקרב ילדים.

בנוסף, תת-תזונה בשנות החיים הראשונות פוגעת בהתפתחות של מערכת השלד והשרירים, וכן בהתפתחות של חיידקי מעי, שמחסור בהם מגביר את הסיכוי ללקות במחלות כרוניות בגיל מבוגר. תת-תזונה בתקופת ההיריון פוגעת בהתפתחות הקוגניטיבית ומגבירה את הסיכוי לחלות בסוכרת ולסבול מהשמנה בהמשך החיים. רעב ותת-תזונה עלולים לתרום אפילו להתפתחות של הפרעות בריאותיות בדורות עתידיים, לרבות מחלות קרדיו-וסקולאריות, סוכרת, השמנה ונטייה מוגברת להעברה מחלות וזיהומים מידבקים, דוגמת שחפת.²

1. Daniel Ramirez, Steven A. Haas. [Windows of Vulnerability: Consequences of Exposure Timing during the Dutch Hunger Winter](#), September 2022; World Health Organization. [Famine in Gaza is imminent, with immediate and long-term health consequences](#), March 2024; UNICEF. [Children in Gaza need life-saving support](#)

2. [Historic famine leaves multiple generations vulnerable to infectious disease](#), University of California, Berkeley, October 2020.

הקושי בהעברה ובחלוקה של סיוע

לאחר שישה חודשים של לחימה והפצצות בלתי פוסקות (המתווספים על שנים ארוכות של מצור ומבצעים צבאיים תכופים), [אין בעזה כמעט אפשרות](#) לגדל או לייצר מזון המבוסס על תוצרת מקומית. חלק ניכר [מהשטחים החקלאיים](#) הופצצו ונהרסו, וחלקם עדיין חשוף להפגזות המסכנות את החקלאים הפלסטינים. [נזק כבד נגרם](#) לכל הענפים בתחום ייצור המזון, [וההרס המסיבי](#) שהסבו ההפצצות הישראליות השבית כמעט לחלוטין את מפעלי המזון, המאפיות, מחסני המזון והשווקים. בנוסף, מאות אלפי הפליטים שנאלצו לעקור מבתיהם נותרו ללא גישה או עם גישה מוגבלת ביותר למים זורמים ולציוד הנחוץ לבישול.

מעדויות שהגיעו לידי בצלם עולה כי [מחירי המזון](#) והמצרכים המעטים שעדיין ניתן להשיג ברצועה עלו במאות אחוזים, ורובה המוחלט של האוכלוסייה אינה יכולה לעמוד במחירים המאמירים. במצב עניינים מזעזע זה, [הפרסומים](#) החוזרים ונשנים של מתאם פעולות הממשלה בשטחים שבהם מוצגים תצלומים של דוכני מזון עמוסים בכל טוב, מעוררים חלחה. כשלוקחים בחשבון את מחירי המזון בדוכנים אלו, כפי שמתואר בעדויות, ניכר שמדובר בניסיון של הצבא הישראלי לייצר מצג שווא כאילו קיים ברצועה די מזון, בעוד שהמציאות שונה בתכלית.

"שק קמח שעלה לפני המלחמה 30 שקל, הגיע למחיר של 600 שקל. נאלצנו להסתפק בארוחה אחת ביום והיו גם ימים שלא אכלנו בכלל. לפעמים השכנים נידבו לנו קצת מים ואוכל. היה גם מאוד מסוכן לצאת להצטייד במזון בגלל הירי וההפצצות [...] פעם ב-10-15 ימים יש אספקה של מים, ולפעמים אפשר להשיג קמח ולאפות פיתות, אבל רוב הזמן ממש אין לנו מה לאכול. בחודש האחרון אנחנו אוכלים פחות מארוחה ביום. בגלל הרעב אשתי בקושי יכולה להניק את הבן שלנו יאמן, בן 9 חודשים, ואי אפשר גם למצוא תחליף חלב בשום מקום.

לא מזמן הצלחנו לקנות קילו תמרים ב-40 שקל וזה עוזר לנו לשרוד. אנחנו מתקיימים על מה שאנחנו מצליחים להשיג: קצת אורז, קצת תירס שטחנו וגם שעורה, שנועדה במקור להאכלת חיות משק. גם מחיר השעורה כבר היה מטורף. עכשיו אפילו השעורה אזלה ואנשים התחילו לטחון אוכל של ציפורים וארנבים. אבל גם מזה אין הרבה. אין אוכל לבני אדם וגם לא לבעלי חיים".

איבראהים אל-ר'נדור, בן 38, העיר עזה. [לעדות המלאה](#)

על מנת להשיג מזון, תושבות ותושבי רצועת עזה תלויים כעת כמעט לחלוטין בסיוע חיצוני של מדינות וארגונים בינלאומיים. אולם כדי להגיע ליעדיהן בתוך הרצועה, משאיות הסיוע עוברות [תהליך מפרך וממושך](#). רוב הציוד והמזון לסיוע מאוחסן באל-עריש, ומשם יש להעבירו במשאיות לרצועה דרך אחד משני מעברים בלבד, שנמצאים בדרום הרצועה, ושההגעה אליהם מסורבלת, ממושכת וכרוכה בעצירות רבות. הסחורה המועמסת על המשאיות עוברת בידוק כמה פעמים, לרוב גם במעבר רפיח וגם במעבר ניצנה או כרם שלום, באופן שיוצר עיכוב גדול. ציוד הסיוע נפרק מן המשאיות במעברים, ואז מועמס על משאיות אחרות ונלקח למתקני אחסון בתוך הרצועה, אשר מהם יחולק באזוריה השונים בתיאום עם ישראל. הן בשל ההגבלות שמטילה ישראל והן בשל הפגיעה הקשה בתשתיות שגרמו ההפצצות הישראליות, רק חלק מזערי מהסיוע מגיע לצפון הרצועה, שם, כפי שמראים הנתונים, המצב ההומניטרי בכלל, והרעב בכרט, חמורים במיוחד.

בשל הקשיים הרבים בהם נתקלים מאמצי הסיוע הקרקעיים, יוזמות ותוכניות חלופיות להכנסת סיוע [מהאוויר](#) ו**מהים** החלו לתפוס תאוצה. בנוסף למסדרון הסיוע הימי שהוקם בסמוך לחופי עזה, עד תחילת חודש אפריל קיבלו תשע מדינות (ירדן, מצרים, ארה"ב, איחוד האמירויות, גרמניה, הולנד, בלגיה, צרפת וסינגפור) [אישור](#) להצניח סיוע ממטוסי תובלה הטסים בשמי הרצועה. הדרכים העוקפות הללו אמנם מאפשרות להתגבר על הסרבול הביורוקרטי שישראל כופה, אך מומחים טוענים שהן [איטיות, יקרות, ומוגבלות מאוד כמותית](#) בהשוואה לסיוע המוכנס לרצועה במשאיות. בנוסף הוכח גם כי הצנחת הסיוע הסבה נזקים ופציעות, ולפי דיווח של כלי תקשורת פלסטיניים מתחילת חודש מארס, היא אף הובילה [להרג של חמישה בני אדם](#).

וכאילו אין די בשלל הקשיים שמציבה ישראל בפני הכנסת הסיוע ההומניטרי שנועד לענות על המשבר שהיא עצמה יצרה, ישראל מקשה גם על היכולת לחלקו בצורה יעילה לאוכלוסייה הנאבקת על השרדותה. כך למשל, על אף תפקידה הקריטי של אונר"א, סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם, בריכוז ובחלוקת הסיוע, מאז תחילת הלחימה [ישראל נקטה צעדים להצרת פעילותה של הסוכנות](#) והיא אף [פועלת לדחיקתה אל מחוץ לרצועה](#), בשל טענות להשתתפות כמה מעובדיה במתקפה של חמאס על ישראל בשבעה באוקטובר, וזאת למרות שטרם נמצא גורם שיוכל להחליף את סוכנות האו"ם בתפקידים האזרחיים וההומניטריים הרבים שהיא ממלאה.

אוונר"א ושלל ארגוני סיוע הומניטרי מובילים [טוענים](#) שמזה חודשים ארוכים ישראל אינה עומדת בהתחייבויותיה החוקיות והמוסריות, ובפועל מספקת סיוע תזונתי מוגבל ומצומצם בלבד, שאינו קרוב לענות על ממדי הרעב הנוכחיים. הנתונים על הגידול המואץ בהיקף הרעב ברצועת עזה מאמת טענות אלה. במארס האחרון [טען](#) הנציג העליון של האיחוד האירופי לענייני חוץ וביטחון, ג'וזף בורל, שישראל גורמת לרעב ומשתמשת בהרעבה כנשק במלחמה. בנוסף, ישראל גם [נמנעה מלתת יוזות](#) לעובדים של ארגוני הסיוע המבקשים להגיע לרצועה, ואף [מתהדרת](#) בדחיית הבקשות.

מדינת ישראל מצידה מתנערת מאחריותה למצב, ובין היתר, [טוענת](#) לאחריות של חמאס להפרעה לשיירות הסיוע ו**לגניבת** הסיוע שאכן נכנס. טענות אלה, ללא קשר לאמיתותן, אינן פוטרות את ישראל מאחריותה לנקוט בכל הצעדים הנדרשים כדי לספק את הצרכים ההומניטאריים של האוכלוסייה הנכבשת.

"המצב שלנו קשה מאוד ואנחנו מתקיימים עכשיו רק בזכות העזרה של ארגוני צדקה, אבל אין מספיק אוכל. מוכרים פה רק שימורים ודגנים במחירים גבוהים. אין אוכל בריא. כבר חודשים שלא אכלנו ירקות ופירות. הם נדירים ויקרים מאוד. על בשר אין בכלל מה לדבר. כמעט שכחתי איך הוא נראה. כשמגיע בשר לחנויות זה רק במחיר של 120 שקלים לקילו. גם הביצים נדירות ועולות 100 שקלים לחבילה"

חנאן אבו-רביע, בת 30, מחנה עקורים ברפיח. [לעדות המלאה](#)

משלוחי הסיוע שמצליחים לעבור את המהמורות הרבות, בהן אלה שכופה ישראל, נתקלים לעיתים במכונת המלחמה הישראלית, הממשיכה לפעול כל העת. באמצע חודש מרץ [פורסם](#) כי משרד הבריאות הפלסטיני דיווח על לפחות 21 הרוגים ו-150 פצועים שנפגעו מאש הצבא הישראלי בזמן שהתקהלו לצורך קבלת סיוע הומניטרי בכיכר כוית שבעיר עזה. גם מוקדם יותר, בסוף פברואר אירעה [תקרית דומה](#), כאשר מעל מאה בני אדם נהרגו ולמעלה מ-700 נפצעו לאחר שאלפים צבאו על משאיות סיוע שהגיעו לרחוב א-רשיד בעיר עזה. ישראל טענה שרוב מקרי המוות אירעו בשל דריסת המשאיות, הצפיפות והדוחק, וכי הכוחות פעלו בהתאם להוראות הפתיחה באש, אולם משרד הבריאות הפלסטיני דיווח על פגיעות רבות שנגרמו מירי, כפי שעולה גם מעדויות שהגיעו לידי בצלם.

"מה שקרה ב-29.2.24 בכיכר א-נאבולסי אני לא אשכח בחיים. הלכתי לשם כמו עוד אלפי אנשים לקחת שקי קמח וכשאנשים התקרבו למשאיות נורתה עלינו אש אינטנסיבית. הרבה אנשים נפגעו מהירי והיו גם הרוגים. זה היה מחזה מזוויע ומחריד. הדם התערבב עם הקמח, והביטוי "לחם טבול בדם" הפך למציאות. אנשים הגיעו לשם רק כדי להביא אוכל למשפחות שלהם. חלקם חזרו פצועים ואחרים לא חזרו בכלל. כל מה שאני רוצה זה שיצילו אותנו מהרעב שהורג את כולנו בצפון הרצועה. לפחות שיצילו את הילדים, שמורעבים פה כבר כל-כך הרבה זמן".

אחמד אבו-פול, בן 40, מחנה הפליטים ג'אליא.

פשע ההרעבה

דיני זכויות האדם הבינלאומיים כוללים איסור כללי על הרעבה, ובכלל זאת הם אוסרים על מדינות לנקוט צעדים שיגרמו לכך שהגישה למזון תימנע מבני אדם, גם אם אלו מתגוררים באזור המצוי מחוץ לשטחה.³ האיסור על הרעבה כשיטת לחימה נגזר מחובה כללית הקבועה בדיני המלחמה ועניינה החובה להגן על האוכלוסייה האזרחית בזמן מלחמה, והאיסור הנובע ממנה על פגיעה באובייקטים הדרושים לשרידותה.⁴ איסור קונקרטי ופילי על הרעבה קבוע באמנת רומא, המהווה את החוקה של בית הדין הפילי הבינלאומי (ICC). האמנה קובעת כי הרעבה של אזרחים כשיטת לחימה הינה פשע מלחמה הנכלל ברשימת פשעי המלחמה שחקירתם והעמדה לדין בגינן מצויה בסמכות בית הדין.

הגדרת הפשע כפי שמופיעה באמנת רומא:

"Intentionally using starvation of civilians as a method of warfare by depriving them of objects indispensable to their survival, including wilfully impeding relief supplies"
((Rome Statute of the ICC, art. 8(2)(b)(xxv)

ובעברית:

"שימוש מכוון בהרעבת אוכלוסייה אזרחית כשיטת מלחמה, על ידי מניעת אובייקטים החיוניים לשרידותה, כולל חסימת סיוע במזיד"

הפשע כולל ארבעה מרכיבים שבהתמלאותם הוא מבוצע – מעשה, כוונה, הקשר ומודעות להקשר. להלן נבחן בקצרה את ארבעת המרכיבים הללו ביחס לנתונים הידועים לנו על פעולת ישראל ברצועת עזה בחודשים האחרונים.

1. המעשה האסור הוא מניעה (או אספקה שבמכוון אינה מספקת), של אמצעים החיוניים להישרדות האוכלוסייה. בהתאם לנסיבות, האמצעים הנדרשים להישרדות יכולים להיות מגוונים ועשויים לכלול מרכיבים שונים ביחס לנסיבות הקונקרטיות. גם פעולות בעלות השפעה עקיפה על הגישה לאמצעים הדרושים להישרדות עלולות להיחשב כהרעבה, כאשר התוצאה שלהן תורמת למניעת הגישה אליהם.

כפי שתואר לעיל, ישראל מנעה במשך חודשים ארוכים העברה של סיוע הומניטרי בהיקף הנדרש, כולל מזון ותרופות לרצועת עזה, ובפרט לצפון הרצועה. ההרס שזרעה ישראל במהלך הלחימה הוביל לכך שברצועת עזה כמעט ולא קיימת יותר אפשרות לגידול או ייצור מזון המבוסס על תוצרת מקומית. בשל מצב זה מתבססת תזונת תושבי הרצועה באופן כמעט מוחלט על סיוע חיצוני עליו שולטת ישראל. כמתואר לעיל, במשך החודשים האחרונים לא מילאה ישראל את חובותיה בהקשר זה, בכך שלא אפשרה כניסה מספקת של סיוע לרצועה, ולא דאגה לכך שהסיוע יגיע ליעדו, גם באזורים שבהם כבר [הכריזה](#) כי השטח נכבש על ידה.

3. סעיף 25 להכרזה האוניברסלית בדבר זכויות אדם (1948) וסעיף 1(2) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (1966), ופרשנות הסעיף ע"י הוועדה המפקחת על יישום האמנה – הערה פרשנית מספר 12 (1999), סעיף 36.

4. הפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה בדבר היחס לקורבנות של סכסוכים מזוינים בינלאומיים (1977) סעיף 54 שכותרתו: "הגנה על אובייקטים החיוניים להישרדותה של האוכלוסייה האזרחית"; הפרוטוקול השני לאמנות ג'נבה בדבר היחס לקורבנות של עימותים מזוינים שאינם בינלאומיים (1977), סעיף 14 שכותרתו: "הגנה על אובייקטים החיוניים להשרדותה של האוכלוסייה האזרחית".

2. האלמנט השני שנדרש בהגדרת הפשע הוא השימוש המכוון בהרעבה כשיטת לחימה, כלומר שהשימוש בה יהיה כדי להשיג יתרון צבאי או, במילים אחרות, ישמש ככלי להחלשת האויב. האיסור הוא על התנהגות שמודעת לכך שהיא גורמת להרעבה ושנועדה לשמש את הלחימה, ולכן אין דרישה שתוצאה כלשהי תתרחש (כגון מוות של אוכלוסייה או מגיפה של תת-תזונה) כפועל יוצא ישיר מהפעולה שנופלת תחת ההגדרה של הרעבה.

את הכוונה הישראלית לעשות שימוש בהרעבה כדי להשיג יתרון צבאי, ניתן למצוא בהתבטאויות של מדינאים ואנשי צבא בכירים ביחס לכך שמניעת מזון ומים מתושבי הרצועה היא חלק מפעולות הלחימה של ישראל ברצועה. כך, למשל, [דבריו](#) של שר הביטחון הישראלי, יואב גלנט, חבר בקבינט המלחמה שהוא הפורום המדיני הבכיר ביחס ללחימה, בהם הוא מציין במפורש כי מניעת מזון ומים היא חלק ממהלך הלחימה: "אנחנו מטילים מצור מוחלט על העיר עזה. אין חשמל, אין מזון, אין מים, אין דלק. הכול סגור. אנחנו נלחמים בחיות אדם ואנחנו נוהגים בהתאם".

או [דבריו של השר לביטחון לאומי](#), איתמר בן גביר, שקושר בין המאמץ להחזרת החטופים הישראליים למניעת כניסת סיוע הומניטרי לרצועה: "כל עוד חמאס לא משחרר את החטופים שבידיו - הדבר היחיד שצריך להיכנס לעזה הם מאות טונות חומר נפץ של חיל האוויר, לא גרם של סיוע הומניטרי".

או [דבריו](#) של שר החוץ, ישראל כץ, "במשך שנים סיפקנו לעזה חשמל, מים ודלקים. במקום להגיד תודה, שלחו אלפי חיות אדם לשחוט, לרצוח, לאנוס ולחטוף תינוקות, נשים וקשישים - לכן החלטנו להפסיק את הזרמת המים, החשמל והדלק וכעת תחנת הכח המקומית שלהם קרסה ואין חשמל בעזה. נמשיך להדק את המצור עד להסרת האיום החמאסי על ישראל והעולם. מה שהיה לא יהיה".

באשר למודעותה של ישראל לעובדה שפעולותיה גורמת להרעבה - אין ספק שגורמים ישראלים מודעים למצב הרעב המתפתח ברצועת עזה, ובפרט באזור הצפון [שלפי ראש הממשלה נתניהו](#) "נכבש" על ידי ישראל. מודעות זה נגזרת הן מכמות גדולה של פרסומים ומידע שפורסם על ידי גופים בינלאומיים והן [מעתיירה שהגישו לבג"ץ](#) מספר ארגוני זכויות אדם ישראלים בהובלת עמותת "גישה".

בנוסף, העובדה שישראל מנהלת מזה שנים מצור על רצועת עזה, במסגרתו נלקחת בחשבון כלכלת הצרכים של רצועת עזה, תוך [חישוב](#) של הצרכים המינימליים הנדרשים לקיום אוכלוסיית הרצועה מלמדת כי מדינת ישראל מודעת היטב לצרכי הקיום הבסיסיים הנדרשים לתושבי הרצועה.

3. ההקשר של ביצוע הפשע צריך להיות סכסוך בינלאומי מזוין. אין חולק על כך שהלחימה המתרחשת ברצועת עזה הינה סכסוך בינלאומי מזוין.

4. על המבצע להיות מודע להקשר ולנסיבות אשר מהוות את קיומו של סכסוך כזה. גם לעניין זה אין חולק כי גורמים רשמיים בישראל מודעים לקיומו של סכסוך מזוין, משהוכרזה מלחמה.

בחינת ארבעת המרכיבים של פשע ההרעבה בדין הפלילי הבינלאומי אל מול המידע הקיים בידינו - בהסתמך על דיווחים של גופים בינלאומיים שונים ועל העדויות שנאספו על ידי תחקירני השטח שלנו - מצביעה על כך שישראל ביצעה במשך חודשים ארוכים את פשע ההרעבה, על מרכיביו השונים.

נזכיר כי משמדובר בפשע חמור המוגדר כ"פשע מלחמה", דוגמת פשע ההרעבה, מאפשר הדין הבינלאומי להטיל אחריות פלילית אישית על יחידים בגין ביצוע פשעים כאמור. אמנת רומא קובעת בסעיף 27 כי אחריות פלילית אישית אינה מתבטלת בשל מעמד רשמי של אדם כמו ראש מדינה או בשל חסינות כלשהי שזכאי לה מתוקף תפקיד מיניסטריאלי או אחר.

במסגרת סעיף 28 קובעת אמנת רומא את אחריותם האישית של מפקדים בכירים (military commanders) ושל ממונים אפקטיביים אחרים (superiors).

"A military commander or person effectively acting as a military commander shall be criminally responsible for crimes within the jurisdiction of the court committed by forces under his or her effective command and control, or effective authority and control as the case may be, as a result of his or her failure to exercise control properly over such forces"

ובעברית:

"מפקד צבאי או אדם הפועל למעשה כמפקד צבאי יהיה אחראי בפלילים לפשעים שבסמכות השיפוט של בית המשפט אשר בוצעו בידי כוחות צבאיים תחת פיקודו ושליטתו הממשית, או סמכותו ושליטתו הממשית, לפי העניין, כאשר לא הפעיל את שליטתו כיאות על כוחות אלה"

אחריות זו חלה על מפקדים באחד משלושת המקרים הבאים:

(1) המפקד כמבצע ישיר על העבירה, (2) המפקד שהורה על ביצוע העבירה (3) המפקד כשותף לעבירה.

מספר הגורמים הבכירים בצבא הישראלי ובמוסדות אזרחיים מדיניים שלקחו חלק בחודשים האחרונים במניעת סיוע הומניטרי מספק לתושבי רצועת עזה הוא רב ויש להניח כי רבים מהם היו מודעים למעשיהם ולהשלכותיהם. כך, למשל, עדות למודעות של הכוחות בשטח להרס הנרחב של אמצעים חיוניים לקיום, ניתן למצוא בדבריו של אל"מ יוגב בר-ששת, סגן ראש המנהל האזרחי, בראיון לטלוויזיה מתוך רצועת עזה: "לא משתלם לפגוע בעם שלנו. זה המסר. לא נשאר כלום. מי שיחזור לפה אם יחזור לפה אחר כך, יראה פה אדמה חרוכה. אין בתים. אין חקלאות. אין להם עתיד".

סיכום

"המאבק הנוכחי במרצחי ה'חמאס' הוא פרק נוסף בסיפור העמידה הלאומית לדורותיה. 'זכור את אשר עשה לך עמלק'" כך נכתב באיגרת ששלח ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, ללוחמי הצבא הישראלי ב-3 בנובמבר 2023. מטאפורות הן דרך להעניק למשהו משמעות אחרת, המוכרת מתחום אחר. את הציווי הנוגע לעמלק מכיר כל מי שלמד במערכת החינוך הישראלית ויודע שהכוונה בביטוי זה היא להגיב להתקפה באופן שימחה את זכר העם התוקף (העמלקי) מעל פני האדמה, כולל נשים וטף. כאשר המאבק בחמאס מושווה למלחמה בעמלק, המסקנה ברורה: הציווי הוא למחוק את עזה.

ישראל פועלת מזה שבעה חודשים ברוח זו: ערים הפכו לעיי חורבות, מספר המתים בלתי נתפס, מערכת הבריאות לא מתפקדת, העתיד אינו ברור. מתוך תאוות נקם על הפשעים שביצע חמאס בשבעה באוקטובר, פועלת ישראל באופן שמתעלם מכל סטנדרט מוסרי בסיסי ושמפר באופן גס את חובותיה לפי המשפט הבינלאומי.

מבין שלל הפעולות הפסולות של ישראל בולטת ומחרידה במיוחד שיטת ההרעבה שנוקטת ישראל כלפי האוכלוסייה בעזה. במשך חודשים ארוכים מקיימת ישראל מדיניות של מצור מוחלט, של הרס של האפשרות לייצר מזון בתוך הרצועה במסגרת חקלאות או דיג, ושל הגבלה של משלוחי הסיוע. התוצאה של מדיניות זו היא מיליוני אנשים מורעבים

מצב הרעב הקשה שהתפתח בחודשים האחרונים ברצועת עזה אינו גזירת גורל אלא תוצר של מדיניות ישראלית מכוונת ומודעת, עליה הצהירו בפה מלא קובעי המדיניות הישראלים, כולל חבר בקבינט המלחמה הישראלי, החל

מימיה הראשונים של הלחימה. במהלך שנות המצור שהטילה ישראל על רצועת עזה, למדה ישראל לעומק את כמות המזון הדרושה לתושבי הרצועה על מנת להתקיים. לצורך כך [הגתה ישראל נוסחאות מתמטיות וחיברה טבלאות קלוריות](#). משמעות הדבר שישראל נכנסה למלחמה כשבידה ידע רב על צרכי האוכלוסייה ברצועת עזה, ובחרה במודע וביודעין שלא למלא צרכים בסיסיים אלה ושלא למלא את חובתה לספק את צרכיה ההומניטריים של תושבי רצועת עזה.

על מנת שנהיה מסוגלים לדרדר מאות אלפי בני אדם לכדי חרפת רעב, כדי להשתמש ב"הרעבה" ככלי מלחמה – נדרשת דה-הומניזציה מוחלטת של בני אדם. לצערנו, בחודשים האחרונים, תהליך הדה-הומניזציה של הפלסטינים מתנהל באופן מואץ בחברה הישראלית.

אנחנו מקווים שהצבעה על המשמעויות ההרסניות של מדיניות זו, כמו גם על האחריות הפרסונלית של פוליטיקאים השותפים לקבלת ההחלטות ושל מפקדים צבאיים האחראים על יישומה, יוביל את ישראל להבין מה שהיה אמור להיות מובן מאליו: הרעבה לעולם אינה יכולה לשמש כאמצעי לחימה. הרעבת אוכלוסייה היא פשע. את הכתם המוסרי, כמו גם את האחריות הפלילית שיצרה ההתנהלות הישראלית של החודשים האחרונים, לא ניתן יהיה למחות.

**לעדויות המלאות המופיעות במסמך זה ועדויות נוספות מרצועת עזה:
[בלוג "קולות מעזה" באתר בצלם](#)**

בְּצֵלֶם
B'TSELEM
بتسيلم

